

ԵՐԵՎԱՆԻ ԿՈՄԻՏԱՑՈՒԻ ԱՆՎԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿՈՆՍԵՐՎԱՏՈՐԻԱՅԻ ԱՄԱԼԹԵՐ

Լույս է տեսնում 2005թ. դեկտեմբերից

#7-8 (151-152) հուլիս-օգոստոս, 2018

գիրք՝ 200 դրամ

ՍԱՅԱԹ-ՆՈՎԱՅԻ ԽԱՂԵՐԻ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

Յիս խնդրին ուղղված
նոր հայացք

«Եշխնմնեն էնպես վառվիլ ին», «Մէ խոսք ունին» և «Անգած արա բարի թափուր»¹:

РЕЗЮМЕ

«ՏԱՐԱՐԱՆԻ» ԴԱՄԵՐԳ՝ ԶԱՔԱՐ ՔԵԾԻԾՅԱՆԻ ԾՎԻՒ ԿԱԽԱՐԴԱՆՔՈՎ

**Զաքար Քեշիշյան, «Տաղարան» անսամբլ,
գեղարվեստական ղեկավար և դիրիժոր
Մերուկ Եղիկյանը**

շվին: Ծվիով նվազմերով հանդես եկավ Զաքար Քեշիշյանը, որ հայ հանրությանը հայտնի է նաև որպես Շուշիում և Ելյութում մի քանի երգչախմբերի հիմնադիր ու գեղարվեստական ղեկավար, դիրիժոր և երգահան, մանկավարժ, վերջապես Հայրենիքին նվիրյալ անձ, որ արդեն տասնամյակներ իր ծառայությունն է բերում Արցախում և Սփյուռքում հայ մշակույթը պահպանելու, հիմնավորելու և հանրահռչակելու գործում: Զաքար Քեշիշյանը Երևանի Կոմիտասի անվ. Կոմսերվատորիայի շրջանավարտ է, և նրա շուրջին շվին հնչել է բազում բներում: Բայց սա առաջին անգամն էր, որ հանդես երացիս Յնազուն եղածշուրթան «Տարառան» անսամբլի հետ:

କାମଣ୍ଡ ଲୀ, ଏହାରୁ ପାଇଁ କାମଣ୍ଡ ଲୀ ଯାଦିଲୁ ବିଜୟଶରୀଳୀରୁ ଯାଇଲୁ ଏହାରୁ ପାଇଁ।
ଜୀବାଳୀଙ୍କ ନିଧାନରୁ ନିଷ୍ଠାପନାରୁ କାମଣ୍ଡ ଲୀରୁ ଯାଇଲୁ ଏହାରୁ ପାଇଁ।

Ծիրանունոց կամ Եղեգից պատրաստված նվազարանը, առաջին հայացք, ներկայում
երաժշտական ներ շրջանուն գործածվող գործիք է, բայց իրականում շվիլ նվագում են թե
ժողովրդական և թե՝ ազգային-դասական ստեղծագործություններ։ Շվիլ համար գրված
հայունի սպեռծագործւթյուններից է Խաչատրու Ավետիսիանի Կոճեկող։

«Տաղարանիկ» համերգն նոյն հեղինակի «Հուշերը» և «Տաղ հայտնությանը»՝ Մատսոր Սեդրակի Երկանյանի գործիքավորմամբ, Զ. Թէշշյանը կատարեց թավ շվիով, ինչը հատուկ հնջողություն հաղորդեց այդ գործերին:

Вечер авторской песни М. Саркисян

**Нонна Восканян, Арцвик Демурчян, Роза Овсепян, Лилит Григорян,
Диана Арутюнян, Нелли Надарян, Андраник Малхасян.**

4 июня 2018 года в Малом зале Филармонии профессор ЕГК М.Саркисян представила перед публикой в совершенно новом амплуа: она вынесла на суд слушателей свои 16 авторских песен, которые были созданы на протяжении последних пяти лет. Формат концерта был очень интересным и неожиданным. Каждая песня имела свою видеозарисовку, многие из них были театрализованы, чем очень заинтриговали публику. О каждой песне рассказывал сам автор, чем помогал слушателю еще глубже проникнуть в своеобразный утонченный и философский мир композитора. Эти песни, написанные на стихи С. Аракелян, В. Терьяна, Е. Чаренца, А. Саркисян, были очень тепло и проникновенно исполнены Д. Арутюнян, Н. Ананикян, А.Погосян и А. Малхасян. Особый эмоциональный накал вызвала песня “Памяти Роберта Абаджяна” в исполнении Айка Тизаняна в аранжировке Ваге Айрапетяна, написанная на стихи Акселя Багумяна.

Вечер удался и возможно будут еще много новых песен, которые займут свое место в репертуаре многих певцов.

**Արմեն-Լեվոն Մանասերյանի Երևանյան
արձակուրդները և ստեղծագործական
ձեռքբերումները**

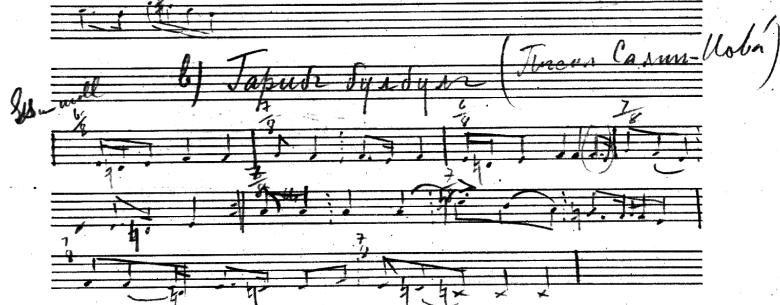
Արմեա-Լեռն Մանասեուակ

Արմեն-Լևոն Մանասերյանը ծնվել է Երևանում, երաժշտի ընտանիքում: Վեց տարեկանում ընդունվել է Պ.Ի. Չայկովսկու անվան մասնագիտական երաժշտական դպրոց, պրոֆեսոր Շուշանիկ Բաբայանի դասարան: Իր դաշնամուրային կրորւթյունը շարունակել է Երևանի Կոմիտասի անվ. պետական կոնսերվատորիայի Բակալավրական և Մագիստրոսական՝ պրոֆեսոր Սերգեյ Սարաջյանի դասարանում: Շարունակել է ուսումը Բելգիայի Լիեժի թագավորական կոնսերվատորիայում՝ պրոֆեսորներ Երիեն Ռապահ և Ֆրանսուա Տիրիի ղեկավարությամբ: Այժմ շարունակում է ուսումը Գերմանիայում՝ «Musikhochschule Münster» երաժշտական Ակադեմիայում, պրոֆեսոր Յերիբերտ Կոխի դասարանում:

ԱՎԱՐ-ՆՈՎԱ

ՍԱՅԱԹ - ՆՈՎԱՅԻ ԽԱՂԵՐԻ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

1 Ալեքսանդր Սպենդիարյանն առաջիններից մեկն էր, ով գրի առավ և մշակեց մեծ աշուով՝ երգերից մեկը: Խոսքը «Ուստի կուգաս դարիք բլբուլ» երգի մասին է, որը կոմպոզիտորը գրանցել է 1916 թվականին Թիֆլիսում, այնուհետև մշակել ձայնի և սիմֆոնիկ նվազախմբի համար (ԳԱԹ Ա. Ս. Ֆ. 2971):

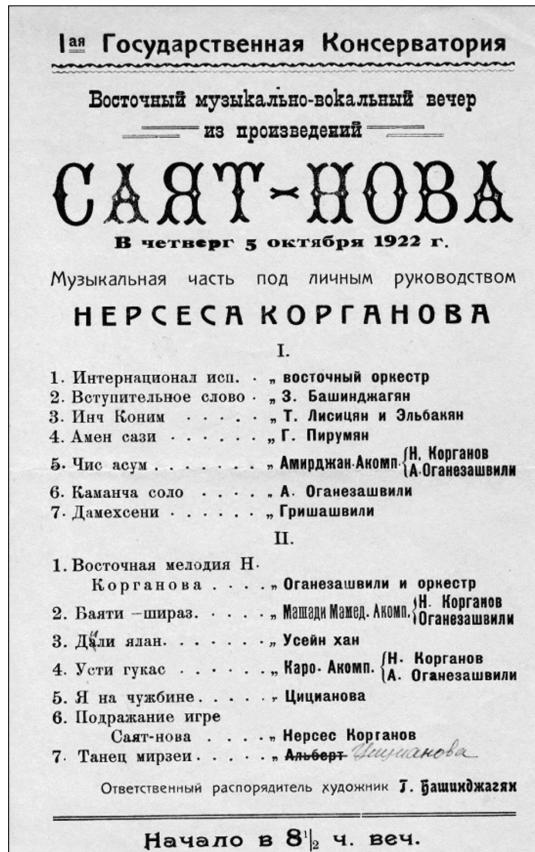
Հաջորդը Սարգսի Բարխուտարյանն էր: 1935 թվականին Ռ. Թերլեմեզյանի համառոտ առաջարանով հրատարկվում է Սայաթ-Նովայի երգերի բարխուտարյանական մշակումներից ուր եղած ձայնի և դաշնամուրի համար: 1945 թվականին հրապարակ են գալիս Ս. Աղայանի ձայնագրած տասնմեկ երգ հեղինակի փոքրիկ առաջարանով: Հաջորդ տարի՝ 1946-ին Հայպետհրատը լույս է ընծայում աշուտի երգերի առավել ամբողջական մի ժողովածու, որտեղ ընդգրկված են Ս. Աղայանի և Շ. Տայանի նոտագրած բաննչորս երգ իրենց տարբերակներով: Այստեղ ներկայացված են աշուտի համառոտ կենսագրությունը և առավել հանգամանորեն նրա խաղերի երաժշտության բնութագիրը: Ցավոք հստակ չէ խաղերի երաժշտության գրանցման աղբյուրը կամ աղբյուրները: Երաժիշտները, ովքեր այս կամ այն կերպ անդրադարձել են Սայաթ-Նովայի խաղերի եղանակներին, չեն նշել, թե ում երգածից են գրի առել դրանք: Ոչ Ա. Սպենդիարյանը, ոչ Ս. Բարխուտարյանը, ոչ Շ. Տայանը չեն հիշատակել երգը կատարողի անունը, կատարման վայրը կամ ժամանակը: Բացառություն է կազմում այս շարքի մեջ միայն Ս. Աղայանը, որը 1946 թվականին հրատարակված «Սայաթ-Նովա» ժողովածուի առաջարանում ներկայացնել է ցանկում տեղ գտնած երգերի աղբյուրները: Ժողովածուի համահեղինակը Շ. Տայանն է, նրա գրանցած յոթ եղանակները ևս ընդգրկված են երգարանում: Իսկ թե ինչպես է դրանք հայտնաբերել ինքը՝ երգիչը, պարզ չէ: Ս. Աղայանը 1945-ին տպագրված իր ժողովածուի առաջարանում գրել է: «Աշուտական հորինած եղանակները հարկավ աշուտական ավանդական եղանակներ են և կամ նրանց հետևողական նմանությունը: Օրինակ՝ մոլխամմազ, դափիա, թապլիր և այլն» (Սայաթ-Նովա. Երևան 1945, Առաջարան՝ «Երկու խոսք»): Սպիրիդոն Մելիքյանն աշուտական խաղերը համարել է ժողովրդական երգի տեսակը և մի քանիսն ընդգրկել իր կազմած ազգագրական երգերի ժողովածուի 1-ին հատորի առանձին բաժնում: Առաջարանում գրել է. «Ծը դարուց սկսած աշուտմերն առհասարակ եղանակ չեն յօրինում, նրանք հնարում են միայն բառերը և սկսում մի որևէ պատրաստի եղանակով երգել. Իսկ այդ պատրաստի եղանակները վերցնում են կամ օտար երգերից, կամ հենց մեր ժողովրդական երգերից: ... Սայաթ-Նովան, XVIII դարու հանճարեղ աշուտը, ոչ մի եղանակ չէ յօրինել և ինչպես ուսանաւորների տակ իր ծեռօրով գրած ծանօթութիւններից երևում է, նրա երգերը երգվում էին արդեն վաղուց յայտնի եղանակներով» (Սպ. Մելիքեան, ժողովրդական երգեր ազգագրական ժողովածու, Թիֆլիս 1917, էջ 7): Ս. Աղայանն այլ կարծիք և դիրքորոշում ուներ, նա համոզված էր, որ. «Սայաթ-Նովայի եղանակների գլխավոր աղբյուրը ժողովրդի մեջ է և այդ ժողովրդի մեջ ապրող այն աշուտական երգերն են, որոնք երեք դար (իսկ գուսանական շրջանի հետ հաշված տասնյակ դարեր) շարունակ հնչեցրել են այդ՝ խոսքի, համգի, երգի և նվազի հազարից անցնող վարդանտներ» (Սայաթ-Նովա. Երևան 1946, Առաջարան՝ Սայաթ-Նովայի տաղերի եղանակներո):

Կարևոր աղբյուր է նաև, ըստ Մ. Ալյայմանի. «...Թիֆլիս-Թրիխիսի, որտեղ դարերի ընթացքում բախվել են իրար և խաչածներ Արևելքի և Արևմուտքի, Յուսիսի ու Դարավի ժողովրդական հոսանքները» (Սայաթ-Նովա. Երևան 1946, Առաջարան՝ Սայաթ-Նովայի տաղերի եղանակները): Զաջորոյ աղբյուրը, որն ընդունված է սայաթնովագիտության մեջ, նրա խաղերի դավարներն են, որտեղ որոշ խաղերի վերջում աշուղը ծանոթագրել է թե ինչ հայտնի եղանակով պիտի կատարվի իր խաղը: Օրինակ «Ճիս կանչում իմ լալանին» խաղի վերջում գրել է. «զուրայի բայարի-թավլիր» կամ «Քանի վուր ջան ին» խաղի վերջում գրված է. «Էսպես Վրութինի ասած Թասերն չինի, կարմիր գինի խաղի հանգում» (Սայաթ-Նովա, Յայերն խաղերի լիակատար ժողովածու, Երևան 1931, էջ 131, 132): «Ահա այդ երեք գլխավոր աղբյուրներն են, որոնց միջոցով երաժշտագիտությունը և սայաթնովագիտությունը ձեռք-ձեռքի տված պետք է ռեստավրացիայի ենթարկեն, վերծանեն և վերականգնեն Սայաթ-Նովայի խաղերի եղանակները» (Սայաթ-Նովա. Երևան 1946, Առաջարան՝ Սայաթ-Նովայի ժաղերի եղանակները), գրում է Մ. Ալյայմանը: Այս երեք նշված աղբյուրներից ուզում

Եմ առանձնացնել երկրորդը՝ Թիֆլիսը և փորձել հստակեցնել, թե ովքեր էին այս բազմալեզու, բազմաշերտ մշակույթով հայտնի քաղաքի երաժշտական միջավայրը կերտողները, որոնք վեր հանեցին ու նորովի իմաստավորեցին Սայաթ-Նովայի արվեստը: Ա. Աղայանը մի արիթով գրել է: «Հզո՞ւ լինել և այս էլ դադա աշըր, քանքարավոր տպովի շնորհը տիր տեր, կմշանակե կարգե դուրս հարուստ հիշողություն ունենալ: Յշշողություն եմ ասում, որ ամիսներով ու տարիներով դուրս տա մտքի մեջ ամբարածք և հատնելու հնար չլինի: Լավ աշըրը պետք է գիտենա բոլոր աշըրական վեպերը, բոլոր անցած-գնացած նշանավոր աշղների նշանավոր խաղերը, պետք է ամբողջ Աստվածաշուշը բերան գիտենա» (Սայաթ-Նովա. Երևան 1946, Առաջարկաբան՝ Սայաթ-Նովայի տաղերի եղանակները): Ուրեմն կարելի է լիովին ապավինել աշուր Յագիրի-ի և նրա ժամանակակիցների՝ Գիգոյի, Միրզայշի, Արգարի հիշողությանը և 1913 թվականի գարնանը հնաչած կատարումները համարել ամենահավաստի աղբյուր: Կարելի է Ենթարել, որ Ա. Սապենդիարյանը և Ս. Բարիխուդարյանը հենց Միրզայի երգածից են նոտագրել և այնուհետև մշակել «Ղարիբ բլուլ», «Չիս ասում», «Մե խոսք ունիմ» երգերը: Ս. Աղայանի արիխվային փաստաթթերում կա մի համերգի ձեռքով գրված ծրագիր, որտեղ հնչել են «Բլուլի հիդ» և «Ղուն են օլիւեն» երգերը: Դայտագրում նշված է՝ Սայաթ-Նովա-Ս.Բարիխուդարյան:

Տեր-Առաքելյանի (1 երգ) և Շ. Տայանի (5 երգ) կատարումները (ԳԱԹ, Ս. Բ. Ֆ. 464): Յավոր անհայտ է, թե որ երգերի մասին է խոսքը կամ ում երգածից են իրենց՝ երգիշներն սպառել դրանք: Մեկ այլ հայտագրում՝ 1922 թվականի հոկտեմբերի 5-ին կայացած համերգում, ժամանակի նշանակոր քառահար Ներսես Կորգանովի ղեկավարությամբ արևելյան նվազագիտումը և մենակատար երգիչները հնչեցրել են «Ինչ կոնիս» (Երգիշներ Տ. Լիսիցյան և Ելբակյան), «Ամեն սագի» (Երգիշ Գ. Փիրումյան), «Չիս ասում» (Երգիշ Ամիրջան Ն. Կորգանովի և Ս. Օգանեզաշվիլու նվազակցությամբ), «Քամանչա» (Տաղանդավոր քանանչահար Ս. Օգանեզաշվիլու կատարմամբ), «Ուստի կուգաս» (Երգիշ Կարո Ն. Կորգանովի և Ս. Օգանեզաշվիլու նվազակցությամբ) և մի չվերնագրված երկ Ն. Կորգանովի կատարմանը, որի դիմաց նշված է. “ուժրայան այրե Սայտ-Նովա”¹¹ («Նմանակում Սայաթ-Նովայի նվազին»):

Արդյո՞ք սա նշանակում է, թե 1913 թվականի համերգներից հետո մեր երաժշտներն Սայաթ-Նովայի հզոր պոեզիայով ոգեշնչված սկսել են երկեր հորինել Թիֆլիսում հայտնի աշուղըներ Հազիրի կամ Գիգոյի, Միջոցայի, Արգարի կատարած երգերի ոճով։ Սայաթ-Նովայի երգերը համբահոչակողներից մեկը Սաշա Օգանեզաւիլին էր։ Անցյալ դարի 20-ականներին նա իր համերգների ծրագրում բավական տեղ է հատկացրել մեծ աշուղի երգերին։ Նրա արիմիվում պահվող համերգների ծրագրերը, հոդվածներու վկայում են նրա սերն ու խոնարհումն առ Սայաթ-Նովայի բացառիկ տաղանդը։ 1923 թվականին կայացած համերգի 2-րդ բաժինն ամբողջությամբ նվիրված էր մեծ աշուղին (ԳԱԹ, Ս. Օ. Ֆ. 280), 1924 թվականի ապրիլի 8-ին կայացած համերգի երրորդ բաժնում հնչել է մի սայաթնովյան երգ (Վերնագիրը չի նշված) Սամսոն Կարասպետյանի, Կարո Աղջոյանի և Խաչիկ Դոշյանի կատարմաբ (ԳԱԹ, Ս. Օ. Ֆ. 253)։ Բացի այդ, անվանի քանանչահարն իր հոդվածներում քննադատաբար ներկայացրել է Սայաթ-Նովայի բանաստեղծությունների տպագրություններում տեղ գտած զանազան աղավաղումները (ԳԱԹ, Ս. Օ. Ֆ. 291)։ Դատելով 20-ականների համերգային ծրագրերից և ազդագրերից կարելի է ասել, որ այդ թվականները Սայաթնովյան երգերի հայտնաբերման և տարածման բուրու շրջան են եղել։ Հայտագրերի ուսումնասիրությունը բույլ է տալիս ենթադրել, որ հայ, մասնավորապես երաժշտական, մտավորականությունն ապրել է Սայաթ-Նովայուն։ Իրար են հաջորդել գրական-երաժշտական երեկոներ, համերգներ, որոնց ծրագրը կամ բացառապես կազմված է եղել աշուղի ստեղծագործություններից կամ կատարվել է Սայաթնովյան առնվազն մեկ երկ։ Օրինակ՝ 1925 թվականի փետրվարին, Վրաստանում Հայաստանի օգնության կոմիտեն խորին շնորհակալություն է հայտնում Ս. Օգանեզավիլուն Գ. Բաշինջառյանի հետ միասին կոմիտեի երեկոյին արևելյան երաժշտական խումբ կազմակերպելու և «Սայաթ-Նովայի սրանքելի երգերը նուագելու եւ երգելու համար, որը եւ կազմեց երեկոյիք զարդերից մեկը» (ԳԱԹ, Ս. Օ. Ֆ. 335/1), կամ 1926 թվականին «Կորչի անգրագիտությունը» ընկերությունն է շնորհակալություն հայտնում քանանչահարն Սայաթ-Նովային նվիրված գրական-գեղարվեստական երեկոյին մասնակցելու համար (ԳԱԹ, Ս. Օ. Ֆ. 335/2)։ Աշուղներ Հազիրին, Գիգոն և Միջոցան, Ս. Օգանեզավիլին, Ս. Բարխուդարյանը, Ն. Կորգանովը, Լ. Կարախանը, Վ. Բունին, Ա. Տեր-Աբրահամյանը, Բ. Ամիրջանը, Վ. Տեր-Առաքելյանը, Շ. Տայանը, Մ. Աղյայնը, Կ. Աղջոյան, Ս. Կարապետյանը և հայազգի շատ ստեղծագործողներ, կազմել են Թիֆլիսյան երաժշտների այն փաղանգը, որ XX դարի սկզբին նոր կյանք տվեց մեծ աշուղի ստեղծագործություններին։ Թեև նրանց բոլորին միավորել էր պոետի տաղանդի հանդեպ ունեցած սերն, սակայն նրանցից ամեն մեկն իր ընկալումների համապատասխան է վերաբերվել ու մեկնաբանել աշուղի խաղերը։ Եթե վերը նշված անունների մեծ մասը մեր երաժշտասեր համրությանը լավ հայտնի է, ապա Սամսոն Կարասպետյանի մասին այսօր քերն են հիշում։ Մինչեւ նա անցյալ դարի հայ երաժշտական մշակույթի նվիրյալ գործիքներից մեկն էր։ Թառահապ, մանկավարժ, երգահան Ս. Կարապետյանը զավակն էր աշուղ Ֆեղահիկ։ Երաժշտական կատարողական աշխատի նաև մուսոր է օրոքնեւ շատ լաւ լուսահրձակության մեջ։

Պահպանվել է լրագրային մի հոդված, որտեղ խոսվում է Ս. Բարխուդարյանի Սայաթնովյան մշակումների մասին և նշվում կոմպոզիտորի համար սկզբնարդյուր դարձած Վ.

ՍԱՅԱԹ-ՆՈՎԱ

ՍԱՅԱԹ - ՆՈՎԱՅԻ ԽԱՂԵՐԻ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

2 ուր տարեկանից: Բավական արագ յուրացնելով դափ զարկողի կատարողական հնտություններն սովորում է թառ նվագել, այնուհետև, ինքնուսուցմանը յուրացնում երաժշտական տեսական որոշ գիտելիքներ, որոնք անհրաժեշտ են արևելյան տրիոյի կազմում հանդես գալուց բացի, նաև զանազան գործիքային անսամբլներ դեկավարելու կարողություն ձեռք բերելու համար: Դժվար է ճշգրիտ նշել, թե երբ է սկսվել Ս. Կարապետյանի և Ս. Օգանեզաշվիլու բարեկամությունը, բայց աղդեն 1904 թվականին նրանք Վանո Ամիրիձեի հետ կազմել են ավանդական արևելյան տրիո՝ թառ, քանանչա և դափ, ու հանդես եկել համերգներով:

1915-1924 թթ. Ս. Կարապետյանը ղեկավարել է Թբիլիսի հայկական օպերետային խմբի նվազախումբը: 1921 թվականին շնորհալի բանվորներից կազմել է արևելյան նվագախումբ և համեղոճներով շրջել տարրեր քաղաքներում: 1926-1938 թթ. ղեկավարել է Վրաստանի ռադիոկոմիտեին կից արևելյան նվագարանների տրիոն, միաժամանակ դասվանդել է Հայարտան երաժշտական բաժնի արևելյան գործիքների դասարանում և Թբիլիսի մի քանի երաժշտական դպրոցներում: Նա հեղինակ է բազմաթիվ երգերի, պարեղանակների, գործիքային անսամբլների, զանազան փոխադրությունների: Ս. Կարապետյանը, ինչպես իր հուշերում գրել է նրա աշակերտներից մեկը՝ Սամվել Պողոսյանը, Սայաթ-Նովայի պոեզիայի մեջ երկրպագուն էր (ԳԱԹ, Ս. Կ. Ֆ. Անճշակ): Օրինակ երաժշտագետ Յ. Շովիաննիսյանի արխիվում պահպում է 1936 թվականի մայիսի 30-ին Թիֆլիսի հայկական կոլտուրայի տանը Ս. Կարապետյանի ղեկավարությամբ կայացած մի համերգի ծրագիր, որը բացառությամբ մի քանի համարի, գրեթե ամբողջություններից: Նրա արխիվում, ի թիվս շատ երգերի, պարեղանակների, գործիքային անսամբլների կան նաև երգեր գրված մեջ աշխուղի խոսքերով: Դրանցից երկուսն՝ «Աշխարհում իմն դուն իս» և «Բրոյի-բրոյի» թվագրված են 1927 թվականով: Մյուսները՝ «Անգամ արա, բարիքավուր», «Խմեցուր ձեռիդ բասեմեն» (այս երկու խաղերի համար հորինվել է մեկ եղանակ), «Ինչ կուլի յար», «Եսօր ես ենդուր խոսեցի», «Եշխըն վառ կրակ» և մի թրթեն երգ՝ «Տինա մանի մահ զամնալի» չունեն թվագրում: Երգերից մեկը՝ «Թեգուց քու քաշըն մարքիտ տան» կամ «Բրոյի - բրոյի» հետագայում Ն. Սկրտյանը մշակել է ձայնի և դաշնամուրի համար: Կերպ նշված եղանակները որևէ ընդհանություն չունեն այսօր տարածված և կատարվող Սայաթ-Նովյան մեղեղիների հետ բացառությամբ առաջինի՝ «Աշխարհում իմն դուն իս» երգի (ԳԱԹ, Ս. Կ. Ֆ. Անճշակ):

Երբ ուսումնասիրում ենք անցյալ դարի 10-20-ականների համերգային ծրագրերը, Թիֆլիսարնակ հայ կոճպողիտորների արխիվներում պահպող ձեռագրերը՝ հուշերը, նամակները, ազդագրերը, նոտային ձեռագրերը, լրագրային կտրոնները, ապա ակնհայտ է դառնում, որ այս երգը մեջտեղ է եկել միայն 30-ականների սկզբին՝ Ս. Բարխունյարյա-

«Դրիմի Աստղերը» վերադառնում են

**Մայա Աֆրիկյան,
Կոնցերտմայստեր Լիլիանա Դարրինյան**

Վերջերս Ղրիմի Ալուշտա քաղաքում, հուլիսի 7-8-ը տեղի ունեցավ "Կրկին արեա" խորագրով միջազգային բազմաժանր մրցույթ-փառատոն, որտեղ մասնակցում էին տարբեր երկրներից ժամանած արվեստի ներկայացուցիչներ, այդ թվում արտիստներ Հայաստանից:

Այս մշակմանը (ԳԱԹ, Ս. Բ. ֆ. 189):

A handwritten musical score for orchestra, page 10, featuring five staves of music. The key signature is one flat (B-flat), and the time signature is common time (indicated by 'C'). The score includes parts for Violin 1, Violin 2, Viola, Cello, Double Bass, Flute, Clarinet, Bassoon, Trombone, and Percussion. Measures 11 through 15 are shown, with measure 11 starting with a bassoon solo followed by a tutti entry. Measure 12 features a prominent bassoon line. Measure 13 includes a bassoon solo. Measure 14 shows a bassoon solo. Measure 15 concludes with a bassoon solo.

Հետագայում իր պատվավոր տեղը է գտնել Մ. Աղայանի և Շ. Տայանի 1946 թվականին հրատարակած ժողովածուի ցանկում որպես Շ. Տայանի ծայնագրած Եղանակ, առանց մեկնաբանելու թե որոտեղ, եթե կամ ում երգածից է ծայնագրել այն Շ. Տայանը (Սայաթ-Նովա. Երևան 1946, էջ 34):

The musical score consists of four staves of music for voice and piano. The first staff begins with a forte dynamic and includes lyrics in English: "Oh say can you see by the dawn's early light". The second staff continues with lyrics: "Our flag was still there on the star-spangled banner". The third staff begins with a forte dynamic and includes lyrics: "No refuge could save the hireling and slave". The fourth staff concludes with lyrics: "From the烽狼 who would奴役 our land". The piano part features harmonic support with sustained notes and chords.

Ս. Կարապետյանն իր երգը նոտագրել է 1927 թ., բայց
այն, թերևս, ստեղծվել է ավելի վաղ, գուցե թե տասնամյա-
կի սկզբին: 1923 թվականին Ս. Օգանեզաշվիլուն գրած իր
նամակում Ս. Կարապետյանը խոսել է Սարգիս Բարխու-
դարյանի մասին: Վերջինս, Ա. Մայիսյանի հետ համերգով
հանդես են եկել Ալեքսանդրապոլում ու հյուրընկալվել նրա
տանը (ԳԱԹ, Ս. Օ. Ֆ. 93): Կոմպոզիտորի արխիվում
կարելի է գտնել մի ձեռագիր ժողովածու, որը
թվագրված է 1932 թվականով (ԳԱԹ, Ս. Բ. Ֆ. Ֆ. 189) և,
փաստորեն, 1935-ին հրատարակված Սայաբնովյան
մշակումների մաքրագիրն է: Այս երեք՝ Ս. Կարա-
պետյանի, Ս. Բարխուդարյանի ձեռագիր և 1946
թվականին տպագրված ժողովածուի օրինակների
համեմատությունը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ
կոմպոզիտորի մշակնան և երգչի ծայնագրության
ալբյուրը բառահար Ս. Կարապետյանի ստեղծած
երգն է, որն այսօր հայտնի է որպես Սայաբնովյան
եղանակ: Ս. Կարապետյանի Սայաթ-Նովայի խոսքե-
րով գրված երկու այլ երգ՝ «Եշին վառ կրակ» և
«Խմեցուր ձեռիդ թասեմեն», փորձել է մշակել և գոր-
ծիքավորել Ալեքսանդր Ալեքսանդրյանը: Վերջինն ձեռա-
գրերը թվագրել է 1963 թվականով, երգերից առաջինը թերի
է՝ բացակայում է ձայնի պարտիան: Երկրորդն ավելի կա-
տարյալ է՝ մշակված է ժողովրդական նվազարանների ան-
սամբի (քամանչա, քանոն, դուդուկ, թառ, ուդ և բաս) և ձայ-
նի համար: Սաևան ասատեղ է Ս. Կարապետյանի ամրոնո

յանը և նույն մրցույթի դափնեկիր՝ դաշնակահարուիի Լիլիանս Դաքոսինան:

Մայա Ափրիլյանը մասնակցել է Երկու անվանակարգում, ներկայացնելով Երկու հեղինակային ստեղծագործություն. "Стихия" խոսք՝ Կորյուն Առաքելյանի և "Ода Севастополю" խոսք՝ Սվետլանա Չուվեշիանի:

"*Стихия*" երգի համար Մայան արժանացավ առաջին կարգի դափնեկրի դիպլոմի՝ «Հեղինակային երգ» անվանակարգում: "Օда Սևաստոպոլիո" երգի համար նա արժանացավ երկրորդ կարգի դափնեկրի դիպլոմի՝ «Դայրենապիրական երգ» անվանակարգում:

Միջույթի ամբողջ ընթացքում Լիլիանա Դարբինյանը նվազակա ցուն էր Մայակին և նա «Գործիքային երաժշտություն» անվանա կարգում արժանազավ առաջին կարգի դաստիարակություն:

Ժամանակ առ ժամանակ՝ «Երաշխիս» ամսաթերթը անդրադարձ նույն է մեներգուիի Մայք Աֆրիկյանի կատարողական արվեստը առաջինացնանք և նրա եռանդուն գործունեությունը, ոչ միայն հաճարապետական, այլև արտերկրում փառատոն-մրցույթներում ասմակցությամբ։ Եվ նշտապես բարձր ձեռքբերումներով Վերադարձնում է Հայրենիք, հպարտությամբ ուրախացնելով իր արվեստի երկրպագուներին։ Նա մեծամասամբ համագործակցում է դաշնակահարուիի, կոնցերտամայստեր Լիլիանա Դարբինյանի հետ։

ნაცვად გლობუსის ხელინაა: «Сноб» ქართული 2018 წლის 4-ე ნოტის მიხედვით ანგლიურ საკარის გრძელი ტერმინი და მიზანი არ არის დანართობისა, არა კი მას განვითარებისა.

**ՄԱՐԻՍԵ ՄՈՒՇԵՂՅԱՆ
Երաժշտագետ,
և արվեստի թանգարանի
ղոփակ ավագ գիտաշխատող**

«Երկնային անձնավորություն էր Լուսինե Զարարասմուն»:

Սանր 1978-1989 թվականներին եղել ենք Նայֆիի հարմոնիայի մենակատարներ և հաճախ էինք համոյիցում Փիլիպոնիկ հավաքավան համերգներին և հաճախ էի լսում նրա եղույթները բեմից: Իր աստվածային ծայրը մարդկային՝ համզաւու, երկնային տեսակը շատ տպավորիչ էր: Իրեն նայելով որ ինքնու էլ էիր հանգառություն զգում իրեն: Նայում էիր նրան՝ եկեղեցի էիր սարութափնում:

Երևանյացան համերգներին ամուսնիք միշտ իր հետ էր և միշտ տեսնում էր սերն ու ուշադրությունը կնոջ հանդեպ: Լուսինն Զաքարյանն իր կյանքը նվիրվեց երգին և նրա երգի մեջ զգացվում էր, որ առանց հոգնոր երգի իր կյանքը թերի կարող էր անվանված:

Միանելու:
ՀՅ Ժողովրդական արտիստ, պրոֆեսոր,
Սիցազգային հանրագիտականի ուկե
միջազգային՝

ԵՄՊԱՐԱԿԱՆԱ

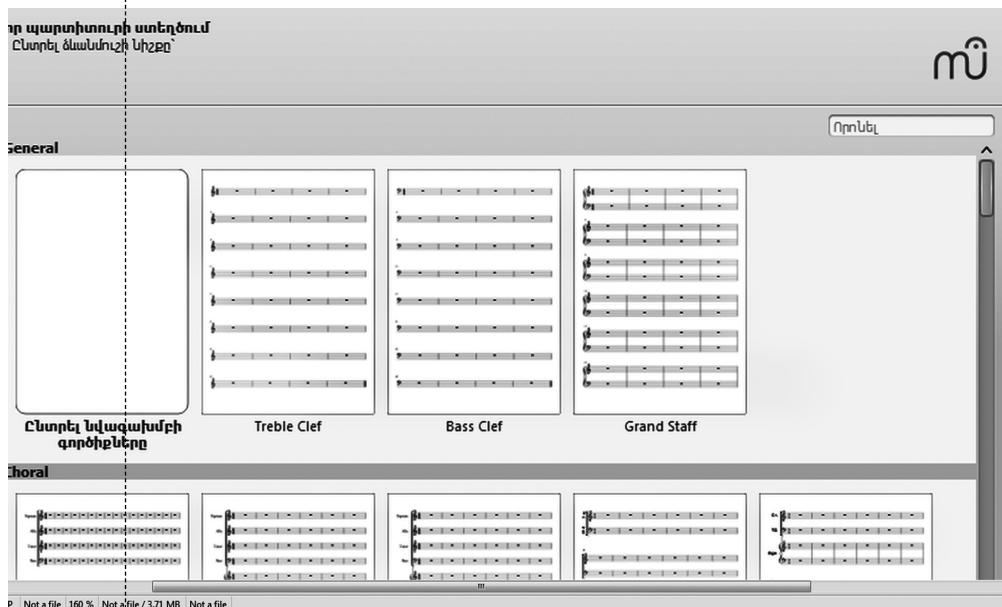
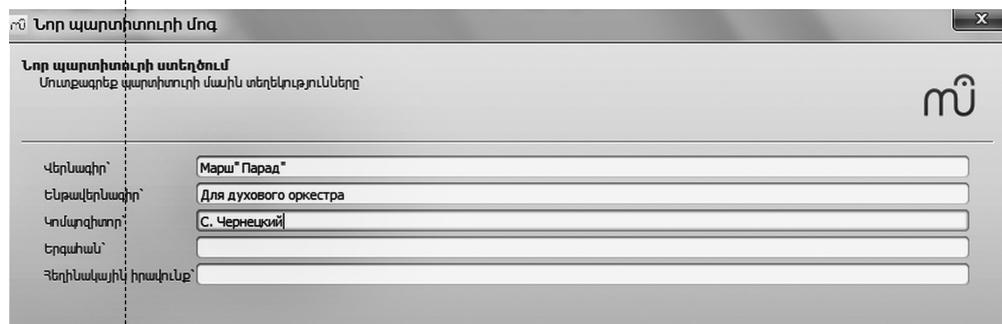
30.07.2018

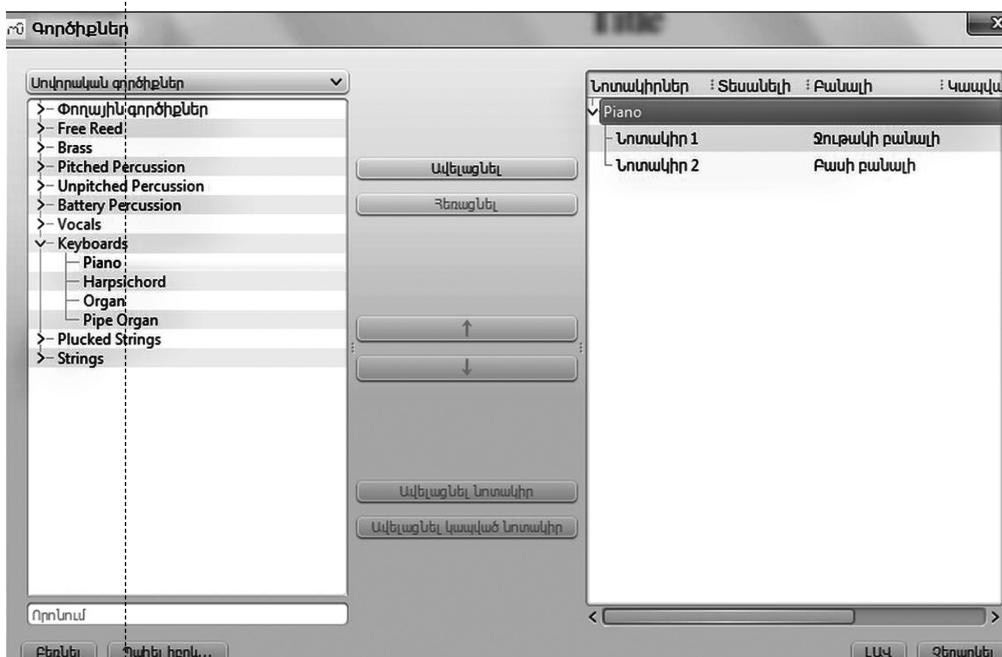

Работа с программой “MuseScore” (урок 4): Набор директива и разделение голосов

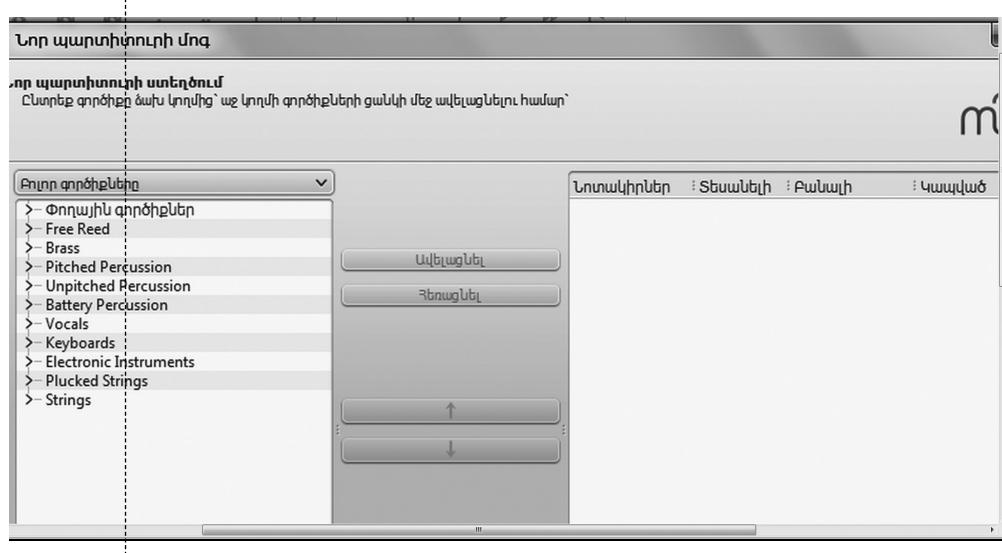
Попробуем теперь собрать дирекцию. Для этого нам нужно вызвать нотные станы фортепиано и нескольких нужных нам инструментов. Для этого на рабочей панели в меню «Setup» («Изм.») вызываем центр обзора «Անդամակայի կենտրոն», после выбираем пустой лист и нажимаем на него. Мы увидим, то всплыло окно, где надо вписать имя, фамилию автора, название произведения и т.д. на первое время это можно пропустить, для чего жмем внизу окна Next и идем дальше. Перед нами возникает окно шаблонов клавиров и партитур:

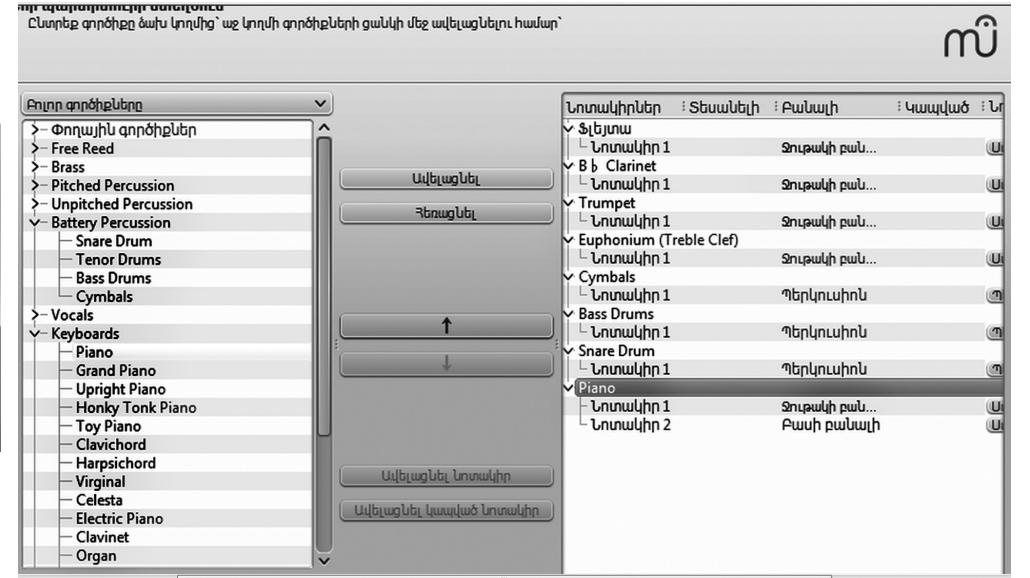
Мы можем воспользоваться готовым шаблоном, но можем выбрать пустой лист и выбрать инструменты вручную. Для этого нажимаем левым кликом на пустой лист «Ընդրե նախախմբի գործիքներ» (Choose instruments) и вызываем панель инструментов:

Далее выбираем нужные нам инструменты, нажимая на галочки их семейств и открывая их содержание. Если нам нужно больше инструментов, то кликом, нажимая на галочку над окном, выбираем наименование «Բոլոր գործիքներ» (All instruments):

Выберем, к примеру, фортепиано, как инструмент, заменяющий оркестр и несколько отдельных инструментов из деревянных, медных духовых и ударных:

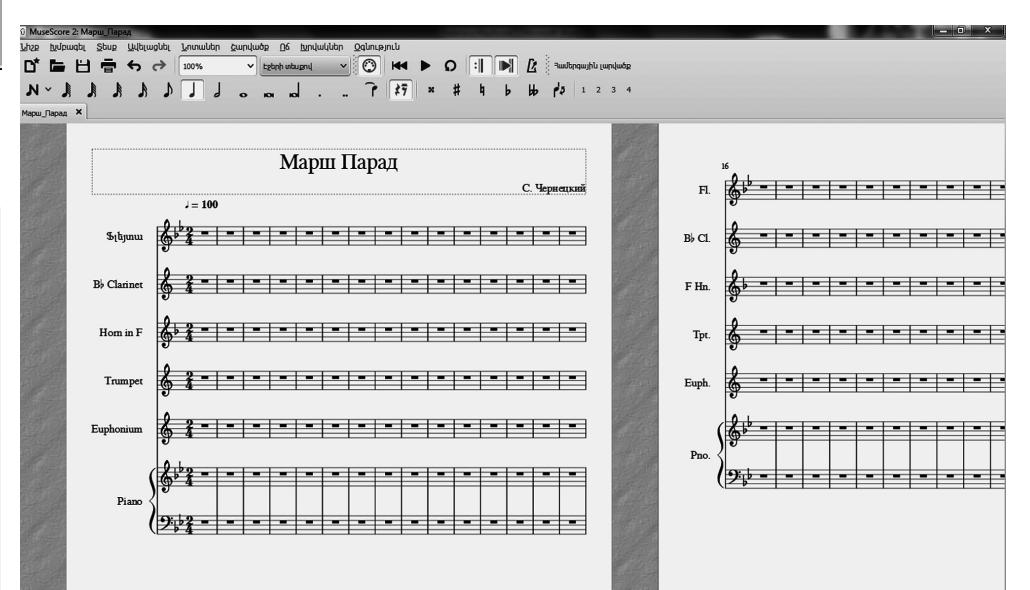
Нажимая на Next, переходим на панель ключевых знаков, к примеру, выбрав Ми⁹ мажор и рядом же выбрав темп, например, 116 ударов в мин.:

Нажав на Next, переходим на панель размеров:

Выбрав размер, если нужно – то звук и количество тактов, нажав Finish, выходим из меню. Переходим на систему директива:

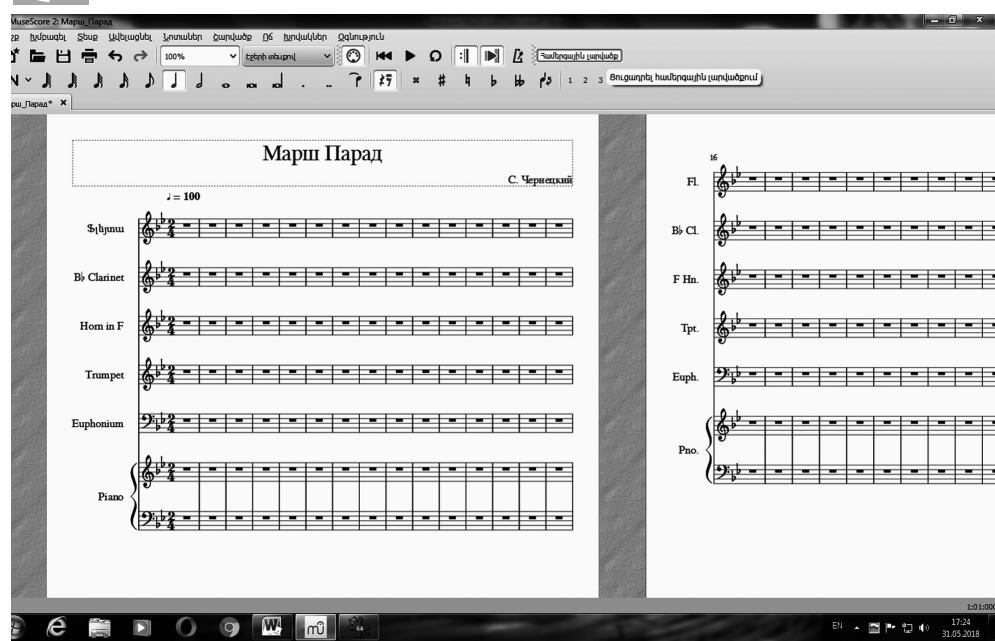

Для того, чтобы партитура была нетранспонирующей нажимаем на рабочей панели на надпись Դաշտագոյի լարված (Концертный строй):

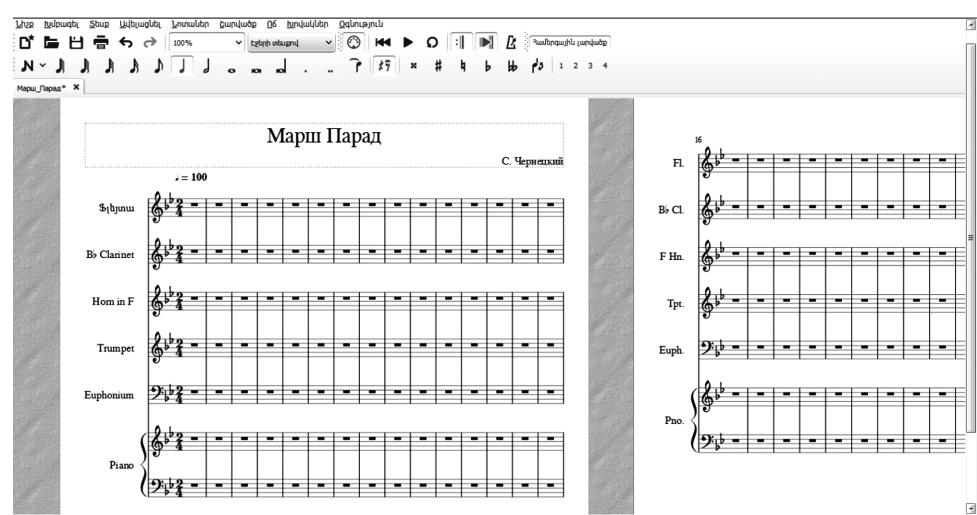
“MuseScore”

6

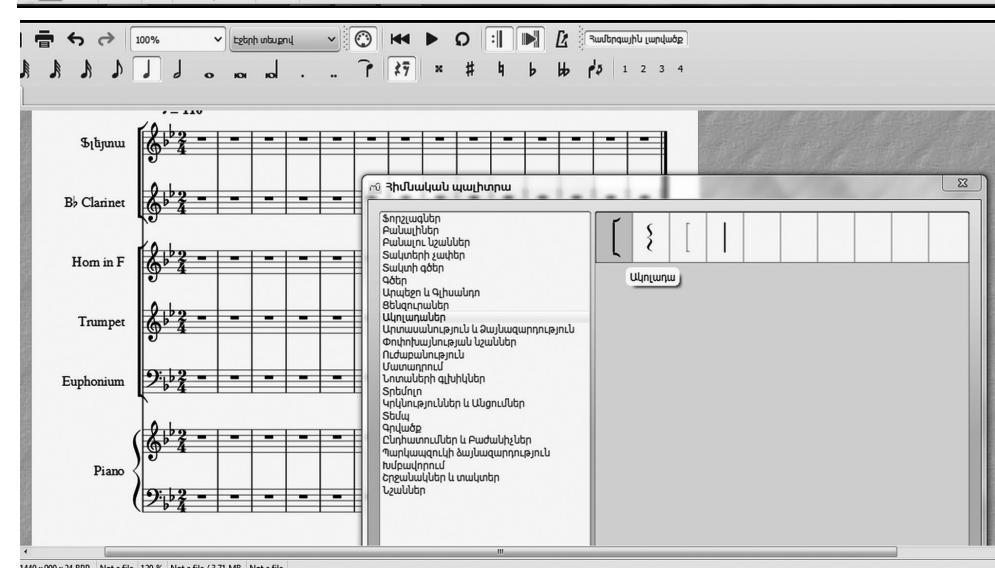
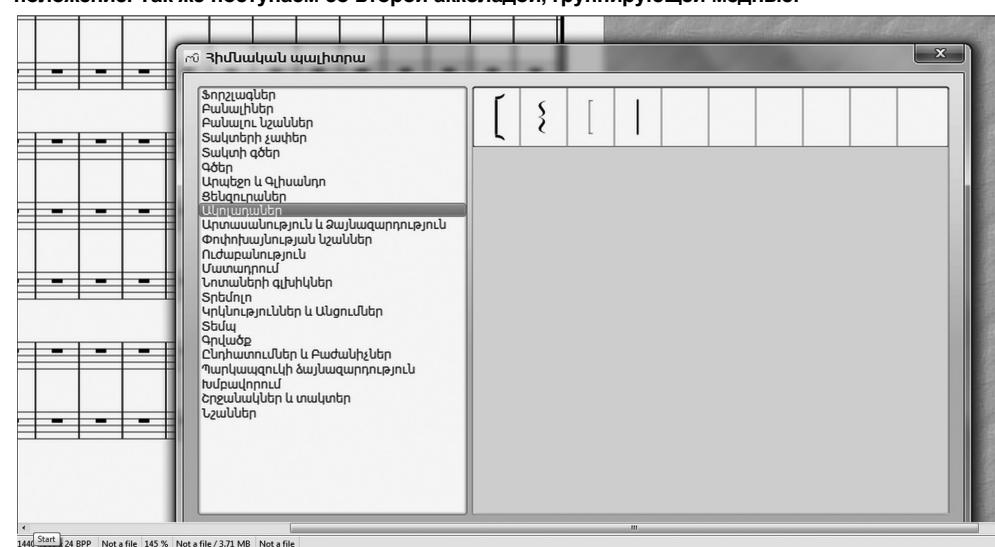
Работа с программой “MuseScore” (урок 4): Набор директива и разделение голосов

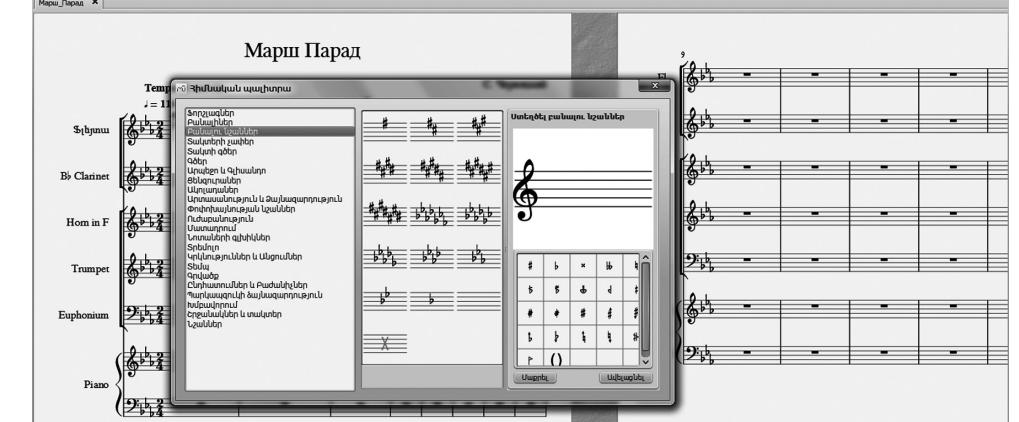
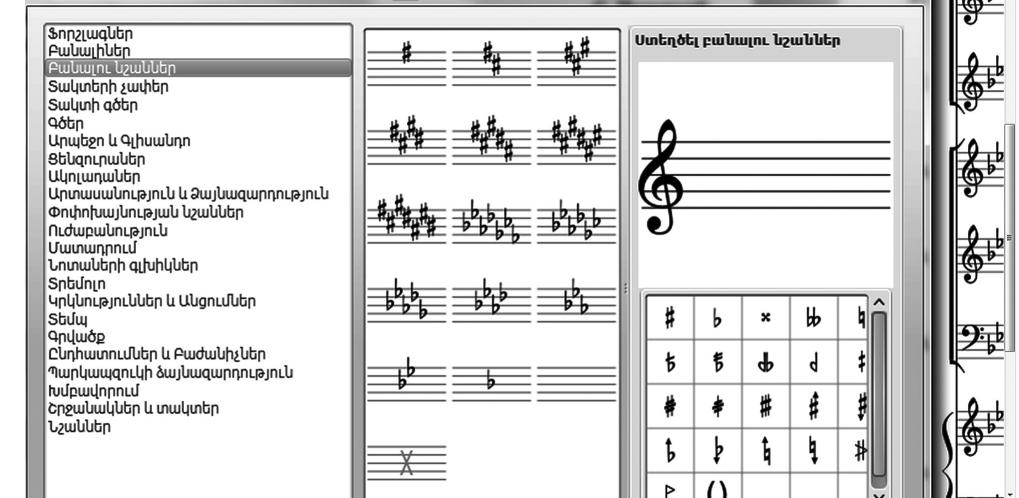
В этом случае все инструменты будут в строе “С” и в соответствующих ключах. Мы можем также объединить отдельные инструменты по группам. В этом случае двойным кликом щелкаем по тактовой любой черте и нажав точку, зажав левую кнопку мыши, тащим ее насколько нам нужно и одним кликом фиксируем местоположение. Остальные такты механически повторяют наши действия:

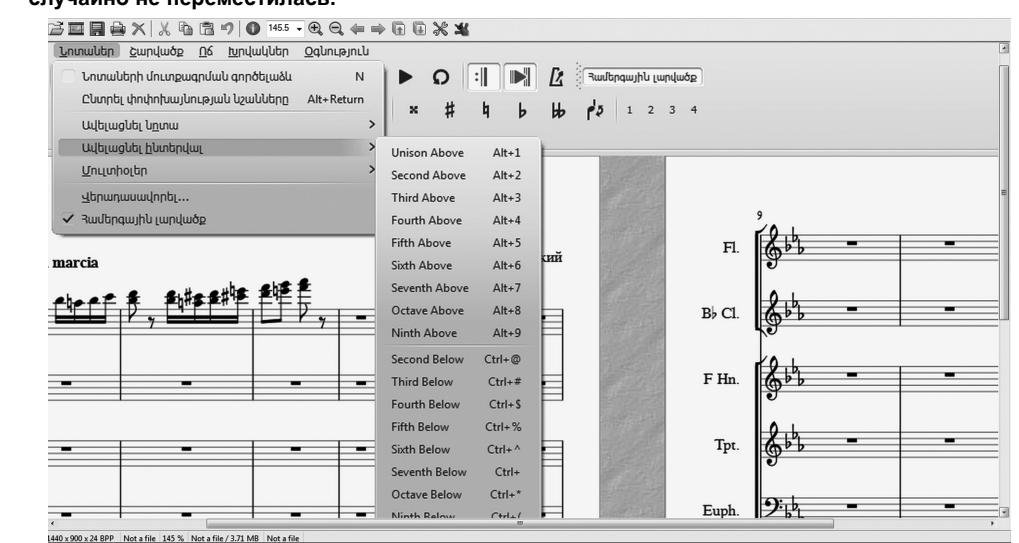
Далее, нам надо создать групповые акколады, чтобы дирекциону придать должный вид: Клавишами Shift+F9 вызываем главную палитру и оттуда выбираем Ակոլադաներ (акколады), откуда выбираем первую слева, групповую акколаду и объединяем нужные группы, для чего щелкаем на нотоносеце, отмечаем его синей рамкой, а потом двойным кликом щелкаем по картинке с акколадой. Она перейдет на отмеченный нотоносец. После этого двойным кликом щелкаем по перенесенной акколаде и за нижнюю появившуюся точку зажатой левой кнопкой мыши растягиваем ее, сколько нам нужно, одним кликом фиксируем ее окончательное положение. Так же поступаем со второй акколадой, группирующей медные:

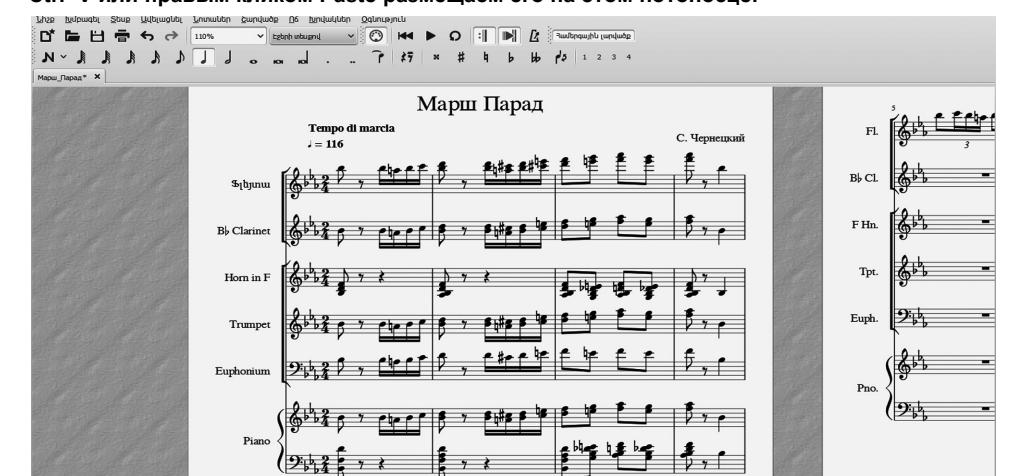
Если, бывает второпях, мы выбрали не те ключевые знаки, то это можно исправить по ходу: клавишами Shift+9 вызываем главную палитру, после – вызываем палитру Բամակու Բշաներ (Ключевые знаки) и переправляем их, нажимая одним кликом на ключевой знак на любом нотоносеце, а затем щелкаем двойным кликом на нужные знаки на палитре. Ошибка исправлена:

Приступаем к набору текста. По ходу нам будут нужны несколько нот на одном штиле. Для этого на рабочей панели нажимаем меню Ալիքաներ (Ноты), оттуда – ավելացնել ինտերվազ (add interval) и нужной комбинацией клавиш выбираем необходимый интервал, предварительно нажав кликом на ноту, к которой добавляем интервал сделав ее синей. При выборе интервала необходимо выйти из режима нотатора, щелкнув по букве N, чтобы нота случайно не переместилась.

Если нужно ту же партию скопировать на другой нотоносец, то отмечаем нужное количество тактов этой партии путем нажатия клавиши Shift и зажатым левым кликом, затем, как обычно, методом Ctrl+C фиксируем копируемый материал, после ю левым кликом отмечаем начальный такт той партии, куда мы должны этот материал перенести и методом Ctrl+V или правым кликом Paste размещаем его на этом нотоносеце:

Итак, первая страница директива готова вчера. На следующем занятии мы пропустим знаки выразительности, акцентов и динамики.

САРГИС ЭМИЛЬЕВИЧ ОГАНЕСЯН
кандидат искусствоведения,
преподаватель ЕГК им. Комитаса

